

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
Ο ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΡΦΟΥ
ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΕΛΕΤΙΑΔΗΣ

Η ιστορία της εκπαίδευσης στην Κύπρο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ευεργετική δράση της Κυπριακής Εκκλησίας, που ίδρυσε τα πρώτα σχολεία και συνέβαλε στη στερέωση των κατοίκων στην Ορθόδοξη τους πίστη και στην ελληνική τους συνείδηση. Τέτοια σχολεία ίδρυσαν στη Λάρνακα το 1733 ο Μητροπολίτης Κιτίου Ιωαννίκιος Γ΄, στη Λευκωσία οι Αρχιεπίσκοποι Κύπρου Φιλόθεος το 1742, Χρύσανθος γύρω στο 1774 και ξανά το 1808, Κυπριανός το 1812 και πολλοί άλλοι Αρχιερείς σε διάφορες περιοχές του νησιού¹.

Σταδιακά, και κυρίως στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, μετά την έκδοση των μεταρρυθμιστικών διαταγμάτων Χάττι Σιερίφ (1839) και Χάττι Χουμαγιούν (1856), ιδρύθηκαν, με πρωτοβουλία της Εκκλησίας και πάλιν, αρκετά σχολεία στις πόλεις και τα χωριά του νησιού. Από την έκθεση προς την Πύλη που υπέβαλε το 1860 ο κυβερνήτης Ισχαάκ πασάς πληροφορούμαστε ότι τα περισσότερα από τα είκοσι δύο σχολεία, που υπήρχαν τότε, λειτουργούσαν με συνδρομή της Αρχιεπισκοπής και των οικείων Μητροπόλεων².

Στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, αρκετοί κληρικοί, ενισχύοντας τις προσπάθειες για τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων στο νησί, ανήγειραν σχολεία στις γενέτειρές τους, όπως ο Μητροπολίτης Κυρηνείας (1852-1862) Μελέτιος Α΄ στον Πεδουλά το 1855, ο Οικονόμος Χρύσανθος στο Δάλι το 1860, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1854-1865) Μακάριος Α΄ στον Πρόδρομο το 1863, ο

1. Για την περίοδο αυτή και τη συμβολή της Εκκλησίας στην ίδρυση σχολείων στα χωριά και τις πόλεις της Κύπρου βλ. Θεοχάρη Σταυρίδη, «Η Ελληνική Εκπαίδευση στην Κύπρο κατά την Οθωμανική περίοδο», στον τόμο: Θεόδωρου Παπαδόπουλλου (επιμ.), Ιστορία της Κύπρου. Τουρκοκρατία, τ. ΣΤ΄, Λευκωσία 2011, σ. 379-468.

2. Για τη λειτουργία των σχολείων αυτών βλ. Λοϊζου Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878), τ. Α΄, Λευκωσία 1930, σ. 175-176· Ιερώνυμου Περισιτιάνη, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων από της Τουρκικής Κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής Κατοχής (1571-1878), Λευκωσία 1930, σ. 97-98.

Αρχιεπίσκοπος Γάζης (1837-1860) του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων Φιλήμων στην Αθηνά του γύρω στο 1865, ο Μητροπολίτης Πέτρας (1838-1867) του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων Μελέτιος Ματτέος στη Λεμύθου το 1867 και ο Ιερομόναχος του Οικουμενικού Πατριαρχείου Μελέτιος Χατζηαντώνης στον Λυθροδόνα το 1872, αναδεικνύοντας την Εκκλησία ως τον μεγαλύτερο ευεργέτη της ελληνικής παιδείας της Κύπρου³. Εξίσου σημαντική με τους ανωτέρω υπήρξε και η προσφορά του Ιερομόναχου Χριστοφόρου Μελετιάδη στην ανάπτυξη της παιδείας της γενέτειράς του Μόρφου.

Σύμφωνα με την προφορική παράδοση των κατοίκων, που διέσωσαν οι πρωτοπόροι Κύπριοι ερευνητές Λοΐζος Φιλίππου και Ιερόνυμος Περισιτιάνης, στα παλαιότερα χρόνια στη Μόρφου δίδασκαν τους μικρούς μαθητές γραφή και ανάγνωση οι ιερείς της κωμόπολης. Στη συνέχεια, γύρω στο 1840, λειτούργησε ιδιωτικό σχολείο από τον Λεόντιο Μυριανθέα, πατέρα της γνωστής παιδαγωγού Σαφούς Λεοντιάδος. Σε ιδιωτικό επίπεδο δίδαξαν επίσης, την περίοδο αυτή, ο παπα-Ματθαίος, ο εξισλαμισθείς κατά τα τραγικά γεγονότα του 1821 Πρωτοπαπάς Νικόλαος, ο οποίος είχε μετονομαστεί σε Δερβίς Χασάν, ο Οικονόμος Καρσεράς και κάποιος ονόματι Μοσκοβής. Τελικά, το 1852 ιδρύθηκε, στα κελιά της Μονής του Αγίου Μάμα, από τον Μητροπολίτη Κυρηναίας Μελέτιος Α΄ κοινοτικό σχολείο, όπου δίδαξε ο Μιχαήλ Ιωαννίδης από τον Πρόδρομο⁴.

Τους χώρους αυτούς της Μονής, που στέγασαν το σχολείο επιδιόρθωσε αργότερα ο μέγας ευεργέτης των ελληνικών γραμμάτων της Μόρφου και δυστυχώς πλήρως ξεχασμένος από τους μεταγενέστερους, Ιερομόναχος Χριστοφόρος Μελετιάδης, ο οποίος διέθεσε για τον σκοπό αυτό, το 1867, το πολύ μεγάλο για την εποχή ποσό των 240 λιρών⁵. Το καλοκαίρι του 1879, ο π.

3. Περισσότερα για την ίδρυση των προαναφερθέντων σχολείων βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Κύπριοι κληρικοί κτήτορες σχολείων στη γενέτειρά τους (β΄ μισό 19ου - αρχές 20ού αι.)», Επετηρίδα Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών 8(2008)75-94.

4. Για την εκπαίδευση στη Μόρφου, κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, βλ. Λ. Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω, τ. Α΄, ό.π., σ. 229-230· Ι. Περισιτιάνη, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, ό.π., σ. 174-177.

5. Για τις δαπάνες που κατέβαλε, το 1867, ο Χριστοφόρος βλ. Λ. Φιλίππου, Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω, τ. Α΄, ό.π., σ. 229, όπου γίνεται αναφορά στις 240

Χριστοφόρος προσέφερε επιπλέον 50 χιλιάδες γρόσια, για τη λειτουργία σχολαρχείου και παρθεναγωγείου στην κωμόπολη⁶. Το ποσό αυτό, όμως, επειδή καθυστερούσε η ίδρυση των δύο σχολείων, χρησιμοποιήθηκε για την κάλυψη των δαπανών λειτουργίας του υπάρχοντος αρρεναγωγείου⁷. Αμφότερα, σχολαρχείο και παρθεναγωγείο, λειτούργησαν τελικά κατά το σχολικό έτος 1884-85⁸, οπότε ο π. Χριστοφόρος προσέφερε με διαθήκη του, χάριν των εκπαιδευτηρίων της γενέτειράς του, άλλες 45 χιλιάδες γρόσια. Όπως σημειωνόταν σε σχετικό δημοσίευμα της εποχής, η ύπαρξη και διατήρηση των σχολείων της Μόρφου οφειλόταν αποκλειστικά στον γηραιό Ιερομόναχο και στην αγάπη του προς την παιδεία⁹.

λίρες, τις οποίες χορήγησε για την επιδιόρθωση των κελλιών, που στέγαζαν το σχολείο, και σε ποσό άλλων 300 λιρών, το οποίο κληροδότησε χάριν των σχολείων της Μόρφου σε μεταγενέστερο χρόνο. Επίσης βλ. Ι. Περισιάνη, Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, ό.π., σ. 176, όπου αναφέρεται ότι η προσφορά του Χριστοφόρου ανερχόταν στο ποσό των 300 λιρών.

6. «Γράφουσιν ημίν εκ Μόρφου, ότι χάρις εις την φιλομουσίαν του γηραιού και σεβασμίου Ιερομονάχου Χριστοφόρου, εντός ολίγου συστηθήσονται αυτόσε ελληνικόν σχολείον και παρθεναγωγείον. Εκτός των πολλών άλλων γενναίων δωρημάτων αυτού, εσχάτως προσέφερε τη Επιτροπή πενήντα χιλιάδας γρόσια». Βλ. Νέον Κίτιον, 1/13.8.1879.

7. «Άσμενοι πληροφορούμεθα ότι ο εκ Μόρφου σεβάσμιος Ιερομόναχος κ. Χριστοφόρος αφιέρωσε προ τριών ετών 50,000 γροσίων υπέρ του σχολείου της κωμοπόλεως εκείνης, ων οι τόκοι χρησιμεύουσι προς συντήρησιν αυτού». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 3/15.3.1884.

8. Για την ίδρυση του σχολαρχείου και του παρθεναγωγείου στη Μόρφου βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η Μόρφου στα τέλη του 19ου αιώνα (1878-1900)», Κυπριακά Σπουδαί 72(2010)55-56, 59-61, αντιστοίχως.

9. «Δικαίως απονέμομεν δημοσία τον οφειλόμενον έπαινον τω αξιοσεβάστω και φιλομούσω κ. Χριστοφόρω Ιερομονάχω, τω συνεισφέροντι προ πολλού υπέρ των σχολείων Μόρφου 56,000 γροσίων και πέρυσι ετέρας 45,000 γρόσια, διά διαθήκης αναθέσαντι υπέρ αυτών, εις ον και μόνον οφείλεται η ύπαρξις και διατήρησις των σχολείων της κωμοπόλεως Μόρφου». Βλ. Φωνή της Κύπρου, 27/8.8.1885. Ας σημειωθεί ότι στο ανωτέρω δημοσίευμα το ποσό, που σημειώνεται ότι προσέφερε

Ο π. Χριστοφόρος υπήρξε επίσης ευεργέτης της εκπαίδευσης της Λευκωσίας, αφού ανταποκρίθηκε σε παράκληση των μελών της Εφορείας των σχολείων της πόλης, που του απέστειλαν σχετική επιστολή, ημερομηνίας 1ης Φεβρουαρίου 1869, υπογραμμένη από τον γραμματέα Χριστοφάκη Γαβριήλ, για να ενισχύσει οικονομικά τη λειτουργία τους. Απέστειλε δε για τον σκοπό αυτό το ποσό των τριών λουδοβικίων, γεγονός για το οποίο ο Χριστοφάκης τον ευχαρίστησε με νέα επιστολή του, ημερομηνίας 18 Φεβρουαρίου 1869. Όπως πληροφορούμαστε επίσης από επιστολή του Μ.Γ. Σιακαλλή προς τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1865-1900) Σωφρόνιο, παρόμοια εισφορά, αποτελούμενη από το ποσό των 41.5 λιρών, ο π. Χριστοφόρος προσέφερε και στις αρχές του 1880, ίσως δε και άλλες φορές, για τις οποίες δεν έχουν σωθεί στοιχεία¹⁰.

Ο π. Χριστοφόρος ευεργέτησε την παιδεία της Μόρφου και με τη χορήγηση, κατά τη δεκαετία του 1880, υποτροφιών σε άπορους νέους για σπουδές σε σχολεία της Λευκωσίας. Όπως διασώθηκε σε σχετικό δημοσίευμα, κατά το σχολικό έτος 1886-87 κάλυπτε για τέταρτη φορά τις δαπάνες φοίτησης δύο νέων της κωμόπολης στα σχολεία αυτά¹¹. Επίσης, τον Σεπτέμβριο του 1889, προσέφερε το ποσό των 60 λιρών για να δημιουργηθεί κοιμητήριο σε χώρο έξω από την κωμόπολη¹², όπως προνοούσε σχετική νομοθεσία που είχε ψηφιστεί τότε, και να

ο π. Χριστοφόρος, ανερχόταν στις 56,000, ενώ στα δύο προηγούμενα, όπως και σε ένα, για το οποίο θα γίνει λόγος στη συνέχεια, αναφέρεται ότι ήταν 50,000.

10. Θεόδωρου Παπαδόπουλλου, Κώδιξ Σχολείων της Λευκωσίας, Λευκωσία 1991, σ. 141-142, 444.

11. «Γνωστόν τυγχάνει ότι πρό τινος χρόνου ο εκ Μόρφου Πανοσιώτατος Ιερομόναχος Κύριος Χριστοφόρος, υπό φιλοπάτριδος ζήλου κινούμενος, διέθεσεν υπέρ των σχολείων της κωμοπόλεως του το ουκ ευκαταφρόνητον χρηματικόν ποσόν των πενήκοντα περίπου χιλιάδων γροσίων και ίσον τούτου ποσόν έχει κληροδοτημένον μετά θάνατον. Ο καλοκάγαθος ούτος ανήρ, εις αγαθά και ωφέλιμα έργα προαγόμενος και παιδείας αισθημάτων εμφορούμενος, απέστειλεν εφέτος, τέταρτην ήδη φοράν, εις τα σχολεία της πόλεως Λευκωσίας, δύο νέους εγχωρίους του άπορους, όπως εκπαιδευθώσιν ίδια αυτού δαπάνη». Βλ. Αλήθεια, 6/18.12.1886.

12. «Ο πλειστάκις και διαφοροτρόπως ευεργετήσας την κωμόπολιν του, Πανοσιώτατος Ιερομόναχος κ. Χριστοφόρος Μελετιάδης, προέβη εις νέον

τερματιστεί ο ενταφιασμός των νεκρών στο προαύλιο των ναών της, που εγκυμονούσε πολλούς κινδύνους για τη δημόσια υγεία.

Για τον μεγάλο αυτό ευεργέτη της Μόρφου, Ιερομόναχο Χριστοφόρο Μελετιάδη, δυστυχώς απουσιάζουν οποιαδήποτε άλλα στοιχεία, όπως για παράδειγμα σε ποιο ναό υπηρέτησε και το έτος θανάτου του. Ελπίζουμε, όμως, ότι η έρευνα γύρω από τη ζωή του θα εμπλουτιστεί με νέες πληροφορίες και θα καταστεί δυνατή η πληρέστερη περιγραφή της προσφοράς και της δράσης του.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό: Φωνή της Μόρφου, τ. 57 (Λευκωσία 2013), σ. 33-34.

αγαθοεργόν σκοπόν, δωρήσας εις γραμμάτια το ποσόν των 60 περίπου λιρών, προς ανέγερσιν νεκροταφείου εκτός της κωμοπόλεως». Βλ. Σάλπιγξ, 30.9.1889.